N. IORGA

MARAMUREȘUL NOSTRU

CONFERINȚĂ LA RADIO
(21 DECEMBRE 1938)

„DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE
1939

www.dacoromanica.ro

N. IORGA

MARAMUREȘUL NOSTRU

CONFERINȚĂ LA RADIO
(21 DECEMBRE 1938)

„DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE
1939

www.dacoromanica.ro

Extras din „Revista Istorică"
anul al XXV-lea, n-le 1-3.

www.dacoromanica.ro

Maramurăşul nostru [1]

Ziarele publică telegrama prin care se anunţă că s'a numit consul al Romîniei la Hust, „Chust", un excelent tînăr diplomat, care va avea să îndeplinească în acest Maramureş, asupra căruia se întind atîtea pofte şi care cuprinde în el însuşi periculoasa problemă a Marii Ucraine, menită să treacă şi peste Bucovina la Nord de Prut, şi alte interese decît acelea pur comerciale care se încredinţează de obiceiu consulilor.

Felul cum se scrie numele Hustului, ca şi acela în care se va preface vechiul Muncaciu, odinioară Muncacevo, ca pentru Slovaci, iar acum trebuind să se supună celei mai stricte ortografii ungureşti, arată cît de străini sîntem noi, prin nu ştiu ce pregătire şcolară lipsită de seriositate şi de orizont, de lucrurile care ar trebui să fie socotite ca ţinînd mai de aproape de fiinţa noastră şi de rosturile noastre în viitor.

---

[1] În ziarul *România*, no. 197, d. Petre Petrinca dă aceste preţioase ştiri: „Atillio Tamaro *(La lotta delle razze nell'Europa Danubiana)* ni spune că Romînii anexaţi Cehoslovaciei prin Marele Războiu sînt răspîndiţi în judeţele: Maramureş (23 %), Bereg (0,2 %), Ung (0,1 %), Ugocea (10,6 %).

E. A. Monfosca (*Le minoranze nazionali contemplate dagli atti internazionali*", vol. I, p. 211) ni dă două statistici cu privire la Romînii din Rusia subcarpatică; în prima statistică Romînii sînt trecuţi cu cifra de 53.516 suflete, iar în a doua sînt arătaţi în număr de 80.000. În harta naţionalităţilor a lui Monfosca, Romînii sînt arătaţi cu cifra de 53.000 suflete (p. 254). În statisticile lui Monfosca sînt trecuţi şi Romînii maghiarisaţi ori rutenisaţi.

Dr. E. Ammende *(Die Nationalitäten in den Staaten Europas)* ni spune că minoritatea romînă din Rusia Subcarpatică este în număr de abia 14.828

www.dacoromanica.ro

Aceasta explică, de alminteri, şi aşa de trecătorul interes pe care l-a trezit iniţiativa bunilor Romîni din Maramurăşul de la Nord de Tisa şi sprijinirea călduroasă a acestei idei de Liga Culturală, cînd a fost vorba ca numeroşilor Romîni cari trăiesc în frumosul Ţinut ce se întinde dincolo de graniţa noastră să li se asigure, sau supt steagul românesc, sau într'o autonomie garantată, în care să nu se amestece învăţători propagandişti ucrainieni şi un cler cîştigat, cînd este unit, adesea ori de ideia „întregirii ungureşti", şi lipsa de orice sentiment de părere de rău că şi prietenii noştri de la Praga, cu toate făgăduielile date într'un moment, au trecut dincolo de acest drept românesc şi că guvernul de la Hust n'a arătat nicio preocupare în sensul satisfacerii unor dorinţi legitime, chiar dacă s'ar fi ţinut a se păstra graniţa naturală a Tisei. De fapt, cum se vede şi din aceia că, de atîtea ori, ziarele, vorbind de localităţi din Ardeal care ni aparţin acum nouă, întrebuinţează încă numele pe care le purtau pe vremea ungurească, această atitudine de indiferenţă, alături de absenţa oricărui devotament pentru gîndirea românească şi pentru cărţile în limba noastră, e unul din tristele

---

suflete. După recensămîntul cehoslovac din 1930, Romînii din Rusia subcarpatică sînt în număr de 13.004.

Joseph Chmelar *(La minorité polonaise en Tchecoslovaquie)*, în 1935, ni arată în Rusia Subcarpatică un număr de abia 12.641 Romîni („En Russie subcarpathique, il existe une petite minorité roumaine, qui ne compte que 12.641 âmes").

Alţi specialişti ni spun că numărul minorităţii romîne din Rusia Subcarpatică este de 25.000-30.000 suflete.

Majoritatea Romînilor din Maramurăşul de peste Tisa sînt astăzi de confesiune greco-catolică. În satele lor se află biserici foarte vechi, construite din lemn de stejar, ca o adevărată caracteristică arhitectonică extrem de interesantă.

În comuna Apşa-de-jos se află două biserici romaneşti, conduse de preoţi romîni. De această parohie se ţin filialele româneşti: Cireş, Valea Seradei, Botcăuţi şi Dealul Ursului.

În Apşa de-mijloc, de asemeni se află două biserici unite romîne, de care se ţin cătunul romînesc Plăiuţ şi comuna românească Apşa-de-sus.

În Slatina se află de asemeni o biserică greco-catolică romînă, care are ca filială cătunul romînesc Hăndal sau Ocna.

O altă parohie gr.-cat. romînă se află în comuna românească Biserica Albă.

Parohiile gr.-cat. romîne din Rusia subcarpatică sînt conduse de către preoţi romîni.

În 1985, Romînii din Maramurăşul de peste Tisa aveau şase preoţi romîni, supuşi jurisdicţiunii Episcopiei unite romîne de Gherla".

www.dacoromanica.ro

semne ale vremurilor. Ni se arată încă odată cît de departe sîntem noi, în minunatul Stat pe care ni l-a creat îndărătnica resistenţă a ţăranului nostru şi simţul de dreptate pe care l-a avut, fie şi într'un singur moment, Europa învingătoare, pentru triumful dreptului, de acea conştiinţă de noi înşine, fără care toate fundaţiile politice sint deschise tuturor ameninţărilor, expuse tuturor primejdiilor, îngrijorînd pe cei cari, cu atîta iubire şi cu o trudă aşa de îndărătnică, au lucrat pentru atingerea unor ţinte care de a doua zi, din lipsa de cunoştinţe îndestulătoare a poporului întreg, pot să ajungă din nou în discuţie.

De aceia, în lupta statornică pe care o duc împotriva acestui esenţial neajuns al fiinţii noastre morale, am crezut că este vremea să se vorbească în altă formă decît a unor discuţii istorice recente, în care din nenorocire cele două Bisericii româneşti, cea ortodoxă şi cea unită, se înfruntă în polemici pline de amărăciune, de chestiunea, prea mult scăpată din vedere, nu numai a rosturilor noastre naţionale, dar şi a rosturilor politice de caracter istoric venite din conştiinţa mai tare a altor vremuri, pe care le-a avut naţiunea noastră acolo, în Maramureş.

Aceste drepturi sînt într'adevăr foarte vechi. Ele ni vin de la cei mai îndepărtaţi strămoşi ai noştri. Fără să aibă cineva conştiinţa permanenţei elementului ancestral în văile acestor frumoşi munţi, s'ar înşela asupra vechimii înseşi a stăruinţii în aceste locuri a raselor de unde vine, prin prefacerea romană, însăşi fiinţa noastră.

Maramurăşul poartă un nume care nu poate veni de aiurea decît din moştenirea noastră dacă. Vechea ipotesă că el ar fi alcătuit din numele a două rîuri trebuie înlăturată, un astfel de cas nepresintîndu-se nicăiri în formarea nomenclaturii geografice.

Este mult mai probabil că şi în Mara şi în Mureş este aceiaşi veche rădăcină tracică a acelor strămoşi daci, precum, în ce priveşte pe alţi strămoşi lăturalnici, Sciţii, în „Olt", în „Oltenia" şi în „Olteniţa" trebuie să se recunoască o altă rădăcină pentru acelaşi concept, al rîului.

Nu numai că recunoaştem această ascendenţă a rădăcinilor rasei noastre în numele Maramurăşului, dar în ţinuturile vecine, unde a fost odinioară o populaţie românească foarte numeroasă, care s'a slavisat numai de prin secolul al XIV-lea înainte, Un-

www.dacoromanica.ro

gurii cel puțin nu pot să revendice nicio prioritate pe basa aceasta a numelor geografice, Slavii ei înșiși transmițînd nume care pot să vină de la dînșii numai prin mijlocirea Romînilor cari se aflau în jurul lor și pe cari au izbutit să și-i asimileze.

Într'adevăr numele comitatului Ug, românește Ugocea, — el se asamănă cu numele lui Ugrin, din părțile Făgărașului, pe care îl reclamă cu atîta îndărătnicie Ungurii, — arată, în această formă pe care-o are în limba noastră, legătura cu atîtea alte nume de accidente geografice sau de formații regionale, precum ar fi: pasul Bratocei sau nume ca Murgociu, Buhociu, ș. a. m. d. Iar celalt comitat, care se leagă în chipul cel mai strîns cu Maramurășul, comitatul de Bereg, nu află pentru numele său nimic corespondent în tesaurul lexical unguresc, ci avem a face cu o vocalisare ungurească a cuvîntului de *breg*, care, cum se dovedește prin atîtea exemple în Balcani, ca Bregova, Cerveni-Breg, nu înseamnă altceva decît: trecătoare peste un riu.

Deci nomenclatura geografică spune aceasta:

Sau străvechi nume, care nu pot veni decît din originea traco-dacică, direct asupra noastră, sau nume slave acomodate cu felul nostru de a vorbi și represintînd acea mijlocire a elementului românesc, care se întîlnește dincolo de Carpați, de la un capăt la altul al tuturor regiunilor.

Toți munții sînt plini de o nomenclatură românească, pe care o întîlnește cineva și în regiunile unde noi, ca limbă, dar nu ca obiceiuri, ca înfățișare, ca îmbrăcăminte și artă, nu mai existăm de mult. Este întocmai așa ca în Galiția, unde aceste nume românești ale muntelui merg pănă la elementele valahe din apropierea Cracoviei, cu arta lor așa de caracteristică, absolut deosebită de cea națională polonă.

Anumite tendențioase cărți ungurești presintă regiunea Maramurășului, de altfel ca și cea mai mare parte din Secuime, ca fiind absolut nelocuită. Romînii ar fi venit și s'ar fi așezat acolo printr'o emigrație de un caracter foarte tărziu. Nenorocită ideie falsă, care a întrat și într'un fel de conștiință populară a Ungurilor din România, cum mi s'a dovedit de curînd printr'o scrisoare injurioasă, de caracter semi-popular, care mi-a venit din Secuime în legătură cu conferința mea precedentă.

Dacă ar fi așa, dacă Romînii ar fi niște pribegi pe cari i-a adus capriciul vîntului, dacă ei ar fi venit, cum credeau chiar și

www.dacoromanica.ro

anumiţi cugetători slovaci din Praga, pe urma aşezării Rutenilor, şi aceştia ar fi elementul cel vechiu, atunci nu s'ar lămuri de ce marele rege, cavaler şi conducător de cruciată, Ludovic, din secolul al XIV-lea, ar fi recurs, în crearea armatei sale de „viteji", în primul rînd la voevozii noştri din aceste părţi maramurăşene. Nimeni nu s'a gîndit vre-odată să se sprijine militar pe elemente abia sosite, nu îndestul de înrădăcinate, neavînd prin urmare cu pămîntul alt caracter decît al unei concesii. Şi în multele acte maramurăşene tipărite de răposatul Ioan Mihalyi nu se găseşte niciunul care să arăte întîia stabilire a unui conducător de Romîni pe săraca brazdă maramurăşeană, pe care, de alminteri, aceştia ar fi fost oamenii cei mai neghiobi din lume dacă ar fi preferat-o în locul şesurilor vecine, unde şi-ar fi găsit alte împrejurări de viaţă. Pentru ca aceşti oameni să fie, nu numai sprijinitori ai Coroanei ungare, în noua şi atît de îndrăzneaţa ei ofensivă către Răsărit, dar şi în stare să creeze alături, în două forme deosebite, care s'au contopit pe urmă, noua „ţară românească a Moldovei", cu Dragoş şi Bogdan, *pentru aceasta trebuia o populaţie etnică de mare vechime, deprinsă cu apărarea graniţei şi avînd un prisos de energie care să se poată revărsa asupra ţinuturilor vecine.*

Mai mult decît atîta: conducătorii aceştia romîni aveau o conştiinţă atît de înaltă de rostul lor, încît li s'a părut că trebuie, nu numai să ridice lăcaşuri de închinare cum este cel din Peri, care se găseşte acum în Slovacia şi care cel puţin n'a ajuns să guste plăcerea „întregirii ungureşti", dar ei au vrut, acei voevozi de la sfîrşitul secolului al XIV-lea, Balica şi Dragu, cu nume aşa de frumos româneşti, să nu aibă nicio legătură bisericească, nu cu Vlădicii romîni, cari nu erau în aceste părţi, dar tocmai cu fundaţiile religioase ale Rutenilor vecini, de supt obladuirea neamului litvano-rus al Corâiatovicilor. De aceia, fiind capabili şi de legături foarte depărtate cu însuşi Constantinopolul, ei au cerut de la Patriarhul ortodox ca el să-şi înfigă aici „crucea", făcînd din egumenul acestei fundaţii „stavropighiale" un adevărat episcop, a cărui putere se întindea asupra multor ţinuturi din vecinătate.

Mai este de observat un lucru: dacă oamenii aceştia ar fi fost nişte nou-veniţi, a căror origine ar trebui căutată în Balcani, ei ar fi adus de acolo în actele publice limba slavonă şi formele

www.dacoromanica.ro

caracteristice pentru cancelarie de dincolo de Dunăre. În loc de aceasta, şi aici, ca şi în Ţara Haţegului, a trebuit influenţa formelor de limbă, formelor de redacţie ale Romînilor de la Sud de Carpaţi, grăbiţi să împrumute pentru Biserică şi Stat veşmîntul sud-dunărean slav, pentru ca, ici şi colo, să apară, peste mulţimea de documente latine, de alcătuire ungurească, rari casuri de documente avînd celalt caracter.

Apoi, pănă pe vremea lui Mihai Viteazul, s'au păstrat în fruntea Maramurăşului, ca represintanţi ai Coroanei ungureşti, şpani romîni, cum sînt Poganii, ajutaţi de alţi căpitani, tot Romîni, cum este neamul Bilţ.

Oamenii aceştia sînt aşa de Romîni, încît se folosesc de la o bucată de vreme de limba românească, în care, la această graniţă, încă de pe la 1400 s'au tradus cărţile sfinte, pentru înseşi ordinele care pleacă de la dînşii.

Este astfel la aceşti *boieri*, cari şi-au luat acest titlu din Moldova creată de dînşii, numindu-şi copiii „coconi" şi „cocoane", *o conştiinţă românească mai puternică decît chiar aceia a fraţilor liberi, cari trăiau oficial şi bisericeşte în forme de limbă împrumutată.*

Nimic nu este mai explicabil deci decît ca, atunci cînd Mihai Viteazul a ajuns prin voinţa vremurilor stăpîn pe Ardeal, el să ceară cu toată hotărîrea, în toate instrucţiile pe care le-a dat solilor săi, ca acest Maramureş să-i fie întreg încredinţat, specificînd înainte de toate, alături de nevoia ce o simţia de a stăpîni Ardealul şi ţinutul Bihorului, şi acesta al Maramurăşului, *specificînd că priveşte ca principal centru al lui Hustul.*

Citez, din aceste instrucţii, una tot în limba pe care o întrebuinţau şpanii maramureşeni:

„Oradea cu Ţinutul Bihorului şi Hustul cu Ţinutul Maramurăşului şi ţinuturile Crasnei şi ale Solnocului şi ale Sărandului şi Nagbaia (Baia-Mare) cu Baia-de-Sus şi toate ţinuturile lor, aşa cum se învoise Casa de Austria să le lase stăpînitorului Ardealului altă dată".

O alta: „Cele cinci varmeghii care sînt Bihorul şi Solnocul de mijloc, Maramurăşul, Sărandul, Crasna să rumpă aicea către Ardeal, cu cetăţile şi cu ţinuturile, cum au fost mai denainte vreame, cum cetăţile de pre margini ce se vor slobozi din mîna păgînilor spre dumnealui (Mihai): Timişoara, Felnacul, Cea-

www.dacoromanica.ro

nadul, Beşcherecul, Panciova, Berinul, cu toate ţinuturile cîte sînt pănă în Dunăre, să fie moşie fir pre fir."

În Ianuar 1600, Basta se plîngea că Mihai vrea să ocupe cu sila Hustul, Chioara şi alte cetăţi, şi duşmanul pănă la moarte al lui Mihai făcea să între tot cu sila o garnisoană de Nemţi, înlăturînd pe Ungurii cari fuseseră pănă atunci acolo.

În această vreme, pănă tărziu, în 1601, Gheorghe Pogan era socotit ca un stăpînitor aproape autonom al Maramurăşului, păstrîndu-se liber de orice acţiune între cei trei rîvnitori ai ţării: Mihai, Basta şi Sigismund Báthory.

De altfel, încă în Decembre 1599, a doua zi după biruinţa lui Mihai, pentru asigurarea lucrurilor din Maramureş trebuia o înţelegere a lui Basta cu şpanul ungur al ţării, cu Pogan, vicespanul, cu castelanul ungur din Hust şi cu boierii de acolo. Pogan avea însă legăturile lui deosebite, permanente, cu Moldova lui Ieremia Movilă.

La 1601 el se putea intitula „Gheorghe Pogany din Ţeb, vicespan al Maramurăşului", şi Bistriţenii îl onorau ca pe un vecin puternic.

În ce priveşte chiar Ungvár, Uzhorodul de ieri al Slovacilor, un raport din Mart 1600 arată că această cetate era legată de Chioara şi încredinţată boierului romîn Aga Leca, în fruntea a 1.200 de Romîni [1].

Aşa de necesară îi părea lui Mihai stăpînirea în aceste locuri, încît el, care a întărit Scaunul bisericesc al Romînilor din Ardeal, a luat pe egumenul Sîrghie de la Tismana şi l-a aşezat să fie Vlădică acolo, în Maramureş, chiar în Muncaciu.

Clipa aceasta unică a trecut, dar *nimeni n'a putut să rupă continuitatea Maramurăşului cu toate rosturile noastre.*

Episcopii au dăinuit acolo necontenit pănă la Stoica şi Dosoftei, de la începutul secolului al XVIII-lea [2]. O ţărănime sărăcită mai tărziu, înecată de o Evreime de ultimă speţă, absolut necivilisată, şi-a păstrat conştiinţa de „boierie" pănă în timpurile noastre şi tot ceia ce se leagă ca mîndrie de dînsa. Cînd, cu atîta greu-

[1] Toate dovezile în Documentele luĭ Mihai Viteazul ce am publicat ca volumul XII din colecţia Hurmuzaki.

[2] V. Iorga, *Studii şi doc.*, XII, p. XXXVII şi urm., *Istoria Bisericii Românilor din Maramureş* şi *Istoria Bisericii româneşti.*

www.dacoromanica.ro

tate, niște ctitori modești au putut ridica bisericuța lui Moisî patriarhul, de la Moiseiu, în Maramureș, călugării de la Putna au fost rugați să-și trimeată represintanții lor la sfințire, ctitoria lui Ștefan-cel-Mare unindu-se astfel, în acest act solemn, cu aceia a descendenților umili din însuși neamul care întemeiase Moldova [1].

Cînd în părțile bistrițene și maramureșene, la începutul secolului al XVIII-lea, a întrat Mihai Racoviță, Domnul Moldovei, răsbunător contra Austriecilor, el a dat ordin ca toată această populație românească să fie cruțată de neajunsurile războiului [2].

Până în zilele noastre aristocrația românească de acolo s'a păstrat, și, pe o vreme cînd numai cei mai cutezători se puteau gîndi la întînderea Statului romîn dincolo de Carpați, unul din Mihălești, cari au dat pe Mitropolitul Victor de la Blaj, culegea cu un sentiment de adîncă pietate istorică tot ce putea servi pentru a descoperi pe înaintașii din rîndul „vitejilor" de odinioară, din cari se cobora și neamul său. De altfel șeful Ruteniei maramureșene se chiamă azi Volosin, „Romînul". Iar, în ajunul războiului pentru Independență, un admirabil copil de preot din Maramureș, Artemie Anderco, călătorind, cu o bursă particulară din București, în Italia, în Franța, impregnîndu-se de simțul latinității, se întovărășia cu studeuții romîni veniți din toate părțile românești libere, și croia pentru viitor planuri mari, pe care o moarte năprasnică l-a împiedecat de a le urmări mai departe [3].

Iată ce ne leagă de Maramureș. Dacă ignoranța face pe cei mai mulți să nu se gîndească la aceasta, cel puțin cînd li se învederează ceia ce n'au știut, ei au datoria de a păstra cunoștința ca o contribuție esențială la simțul de întregime românească, împreună cu toate datoriile care derivă, la orice moment, dintr'însul.

---

[1] V. Iorga, *în Biserica ortodoxă română*, 1938.
[2] Cronica lui Chiparisa, în C. Erbiceanu, *Cronicarii greci*.
[3] S'au publicat de mine, în *Neamul Românesc literar*, și extras.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro